

PIPPI PÅ FRIMÄRKEN

Av Vesta Björner

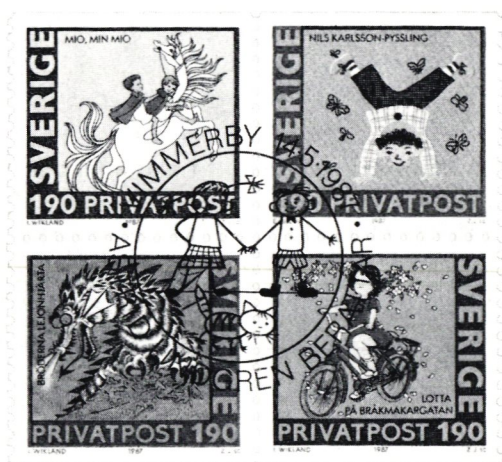
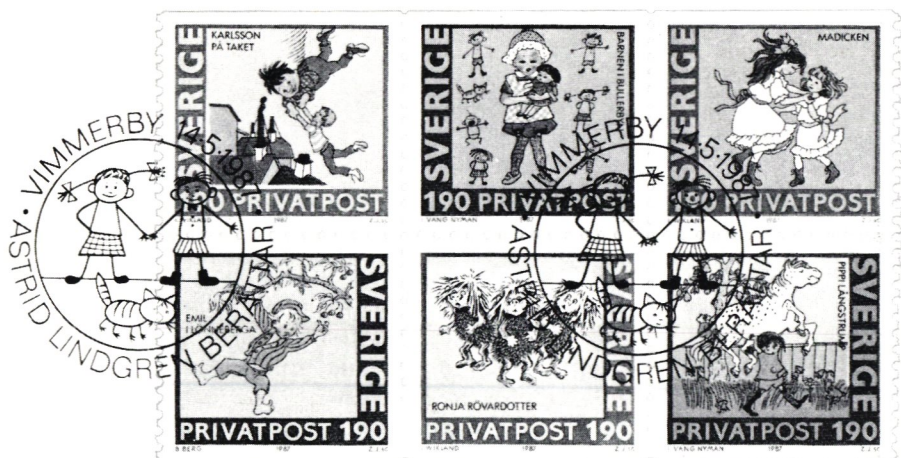
Vesta Björner är född 1920 i Stockholm. Uppväxt i Stöde – där man i hennes barndom tillhöll »småfolket» och »vittra» att hålla sig undan, då man hällde ut det varma tvättvattnet vid stugknuten ... Postexpeditör 1943 men hem, familj och olika andra intressen tog överhand efter ett tiotal år. Styrelseledamot i Stockholms Motivsamlarklubb SMK och i Czeslaw Slania-Samfundet.

Jaa, jag har Pippi på frimärken. I två bemärkelser: jag har pippi på att samla frimärken och annan postal dokumentation med motiv ur sagans värld; följaktligen finns Pippi avbildad på några av mina märken. Pippi Långstrump ur en över hela världen älskad barnbok av upplagesiffror att döma, gestaltad i ord av Astrid Lindgren och i bild av Ingrid Vang Nyman.

Sedan Pippis debut 1945 – den moderna svenska barnbokens födelseår – har ytterligare många fantasifigurer skapats av författarinnan och ur nio till av hennes böcker har svenska postverket hämtat motiv för 1987 års rabattmärken. En generös utgåva, som säkert nått många hushåll, där märkena blivit populära favoriter – och då kan jag blott beklaga begränsningen i tid och antal.

Ingrid Vang Nymans uppfattning av Pippi.

Astrid Lindgrens författarskap omfattar på svenska ca 115 titlar översatta till drygt 50-talet språk. 1987 års rabattmärken, utgivna till hennes 80-årsdag, visar titelfigurer ur tio av hennes verk.

Villa Villekullas fallfärdiga trädgårdsgrind har i schweizisk version 1984 blivit reparerad och målad och försedd med stilig brevlåda men Pippi minner ännu om originalet.

Snön yr utanför fönstret och det känns skönt att kura inomhus med en god bok. En intressant, upplysande, spännande, rolig. Kanske kommer barnbarnet med sina älsklingsböcker under armen, säger ingenting, tittar bara uppförande. Och farmor-mormor läser. Alla har vi velat höra, velat veta ... Och böcker finns. Allt eftersom motivmärken samlats i mina insticksalbum, har böcker funnit vägen till mina hyllor. Sagoböcker i första hand men också böcker *om* sagor och dess författare, om barnlitteratur i allmänhet. Nu finns i många länder en rikhaltig barnboksutgivning men hur var det förr? Litteratur för barn, när, var och hur uppstod den?

I sin bok *Written for children* (1974) skriver författaren John Rowe Townsend: I do not know of any survival from the age of manuscript that can be called a children's story.

Nej, barnboken i egentlig mening, varmed menas en bok speciellt skriven för att roa, förströ barn, har inte funnits i mer än drygt två århundraden. Fanns då ingenting för barn? Jo, skrifter som skulle förbereda och träna dem för vuxenlivet. Förutom religiös uppfostran genom barnbiblar och katekesABCböcker skulle barnen bibringas goda seder. Enligt barnboks-forskaren Göte Klingberg är Eén sköön och härligh jungfrw speghel («en religiös bok om jungfruståndet») av tyske prästen Conrad Porta det äldsta exemplet på i Sverige utgiven barnlitteratur, den första 'flickboken' (1591).

Här berättar skulpturen »Det kom en gång en mjölnare ... » Mjölbyns historia för nutidens barn.

Fabeln

Som ett medel i uppfostran och undervisning – av furstesöner – var även den förmodligen äldsta fabelsamlingen Pancatantra utformad.

Som senare tiders människor berättat eller läst för barn, så har under årtusendens lopp våra förfäder fört berättelser vidare, berättelser merendels ämnade för vuxnas öron. Så spreds också fabeln från Indien över världen. Via arabiskan och via grekiskan i Aisopos' namn (omkr. år 500 f.Kr.) nådde många nu välkända fabler Europa. Deras pedagogiska lämplighet beaktades och sedan Phaedrus (20–40 e.Kr.) givit dem en latinsk versform, kom fabelsamlingar att brukas som läroböcker i latin och grekiska.

Fabler ingick i de första *tryckta* alstren, såsom The Fables of Aesop, som William Caxton gav ut i England år 1484. I översättning från tyskan utkom Hundrade Esopi Fabler på svenska 1603.

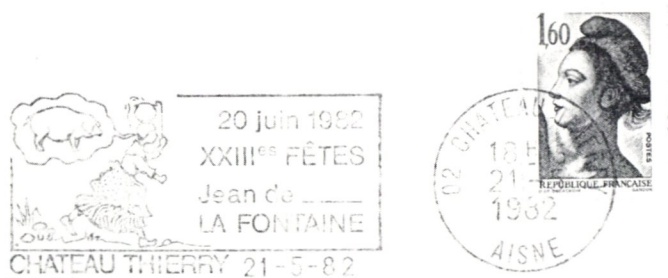
Jean de La Fontaine blev den mest berömde av fabeldiktarna. Hans samling på elegant vers, dedicerad till Ludvig XIV:s son, tillhandahåller ännu i nådens år 1668 'allt en prins behöver veta' – en furstespegel så god som någon. Medan den engelske filosofen och pedagogen John Locke år 1693 i Some Thoughts Concerning Education hade uttryckt, att barnen skulle läsa fabler *för sitt eget nöjes skull* och därmed kom att medverka till fabelns betydelse som *underhållande barnläsning*, varur senare djurberättelsen och djurboken växer fram, så skulle Jean Jacques Rousseau på ett helt annat sätt komma att bidra till ett nytt synsätt: i sin bok Emile (1762) ifrågasätter han La Fontaines fablers lämplighet som barnlitteratur.

*Fabeln om syrsan och myran
har i San Marino och Ungern
utnyttjats för spar- och
försäkringspropaganda.*

I stämpeln från La Fontaines födelseort skyndar Perrette till marknaden med sitt mjölkkrus, drömmande om allt hon kommer att kunna köpa för pengarna. I en från Pakistan översatt saga bygger en fattig man med oljekruka sina luftslott, men honom går det lika illa som Perrette – krukan går i kras, drömmen om intet.

Sagan

Men – vid sidan av fabeln finns *sagan*.

Hur gärna diktar vi oss inte en drömvärld, där de otroligaste saker kan inträffa! En sagovärld, där ont och gott strider men där det vackra och goda segrar.

Likaså har våra föregångare fantiserat och berättat och sagan har spritts från plats till plats, omgestaltats men levt vidare in i våra dagar. Författare, konstnärer, musiker, pedagoger och psykologer har burit vittnesbörd om dess betydelse. Sagor, nedtecknade på 3–4 000 år gamla papyrusrullar, har hittats i Egypten. Från Orienten kom sagosamlingen Tusen och en natt,

*I Tusen och en natt flyger den förtrollade
hästen genom luften, anden uppenbarar
sig ur fiskarens flaska och den sköna
danserskan räddar Ali Babas liv.*

vars äldsta version är den persiska Hezar efsaneh (De tusen sagorna), översatt till arabiska omkr. 800 e.Kr. I Kairo fick den under 1400- och 1500-talen sin mest kända utformning och åren 1704–17 gav orientalist J.-A. Galland i 12 bd samlingen en fransk språkdräkt, och snart trollband den undersköna Scheherazade med sina sagor vuxna och barn i andra europeiska länder. En översättning från en tysk bearbetning för barn av Albert Ludwig Grimm gjorde 1828 svenska barn delaktiga av det praktfulla österlandets skatter. Men innan dess hade enstaka sagor, berättade av Charles Perrault nått Sverige 1760. Contes de ma Mère l'Oye (Gåsmors sagor) kallade han sin samling av åtta sagor som publicerades 1697. Friskt och muntert återgav han på sin tids modersmål berättelser som länge muntligen cirkulerat bland många folk. Folksagorna Askungen, Törnrosa, Rödluvan m fl.

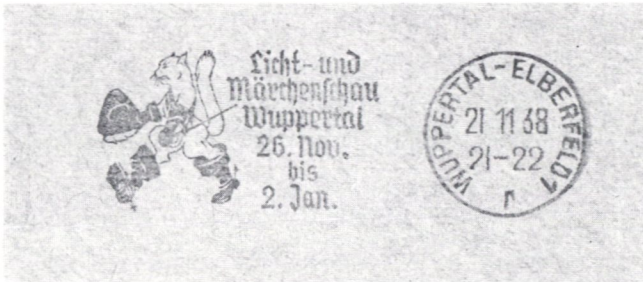

Skilda länders tolkningar av Askungen.

Förtroendefullt ser Rödluvan modigt vargen i ögonen men denne har onda avsikter. Jägarens stora sax räddar mormor, som får stärka sig med vin och kaka.

Mästerkatten i stövlar på minnesmärke från Monaco, tecknad av barn i Västtyskland och i reklamstämpel om ljus- och sagospel i Wuppertal 1938.

Monaco valde 1978 motiv ur dessa för att ihågkomma 350-årsminnet av hans födelse. Till dem fogades ännu ett, en suggestiv bild ur Åsnehud, föreställande den olyckliga prinsessan, som svept i åsnehud flyr sin far, vilken för att uppfylla löftet till sin döda maka att ej äkta någon »med fagrare anlete och ståtligare växt» än henne, ej finner någon värdig utom dottern ... Men sagan slutar förstås lyckligt, som en saga bör.

Ännu var sagorna dock de vuxnas litteratur. Olämpliga för barnaöron, som gärna lyssnade. Ännu skulle de inhämta kunskaper av helt annat slag. I början av 1700-talet blir det två böcker vilka, fastän skrivna uteslutande för vuxna, kommer att bana väg för barnlitteraturen. De har omarbetats och förkortats och blivit klassiker, som alltså förmår fångsla unga sinnen, nämligen Robinson Crusoe av Daniel Defoe (1719) och Gullivers resor av Jonathan Swift (1726). I Emile hade Rousseau förklarat Defoes bok pedagogiskt värdefull och, till skillnad mot fablerna som kunde misstolkas av barnen, lämpad för Emile att läsa för att utvecklas harmoniskt. Sannolikt bäddade detta för dess framtid som barnbok.

Motiv ur sagan Prinsessan Åsnehud.

En svidande satir, riktad mot engelskt styrelseskick och samhälle, var Swifts Gullivers resor, men förkortad och omarbetad har den blivit en barnbok och en milstolpe i barnlitteraturens historia.

Under 1700-talet – upplysningens tidevarv – utkommer främst i England de första barnböckerna av underhållande karaktär (liksom den första samlingen barnkammarrim), men de syftar fortfarande till att förmedla lärdom och moral.

En bok från den tiden, *Magasin des Enfants* (1757, sv. övers. samma år), skrevs av en i England verkande fransk guvernant, Jeanne Marie Leprince de Beaumont. I boken förekommer en känd saga, som i otaliga varianter återfinnes i många länder. Romaren Apuleius har den med i *Den gyllene åsnan* (omkr. 125 f.Kr). I Danmark skrev Paludan-Müller ett lyriskt drama över samma tema, *Amor og Psyche*, från Norge känner vi den som *Kvitebjörn Kong Valemon* (*Isbjörnen kung Valemon*) och i Sverige spåras den i *Gråkappan*, *Prins Hatt under jorden* m fl.

Känsla och fantasi kom med romantiken och gav livsluft åt sagorna och barnlitteraturen.

»Tant Nans satt på en gås
'Wip' sa' gåsen –
och i väg flög Tant Nans ...»
Motiv ur holländskt barnkammarrim.

Apuleios' saga om skönheten och odjuret har här skulptören Reinhold Begas och Theodor Kittelsen givit uttryck för.

Det blev de tyska vetenskapsmännen, bröderna Jacob och Wilhelm Grimm, som med sina samlingar av folksagor, Kinder- und Hausmärchen, mellan 1812–22, skänkte kommande generationer en ovärderlig skattkista att ösa ur. Som språkforskare hade de börjat intressera sig för gamla folksagor, fabler och visor. Bondhustrun Dorothea Viehmann och andra återberättade ur minnet. Wilhelm Grimm blev den som främst stod för nedtecknande och textbearbetning.

Från att vid utgivningen ha betraktats som vuxenlitteratur kom sagorna, i synnerhet efter många bearbetningar av bröderna, att anpassas för barn och trots diskussionerna då liksom ännu i våra dagar om sagornas värde och lämplighet som barnläsning, blev deras inflytande oerhört stort. Översättningar av Grimm-sagorna spreds, i första hand till de nordiska länderna men också till England, Holland och Frankrike, och finns nu på ca 100-talet språk. A. Oehlenschläger översatte 1816 sex sagor för danska barn och 1830 publicerades i en läsebok för skolbarn den första på svenska, sagan De sex svanorna.

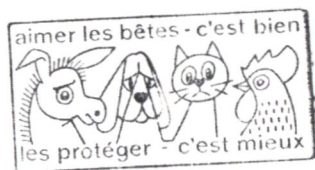
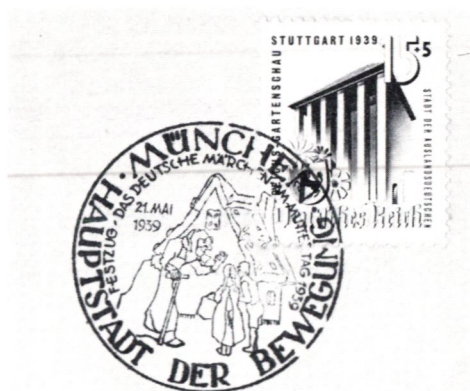

Många frimärken och stämplat minner om bröderna Grims insatser och betydelse för barnlitteraturen.

Sagan Hans och Greta eller Häxan i pepparkakshuset i ungersk respektive schweizisk utgåva.

Den tyska sagan var tema för festtåg
på Mors dag i München 1939.
Stämpeln visar Hans och Greta
och häxan framför pepparkakshuset.

Djuren i Grimms Stadsmusikanterna från Bremen har förutom som stilfullt frimärksmotiv även nyttjats i stämplat för turist- och djurskyddspropaganda.

Bröderna Grimm hade lagt grunden till folklivsforskningen som vetenskaplig disciplin och nu följde insamlingsarbeten av sagor, folkvisor, ballader och barnrim runt om i Europa. G.O. Cavallius och G. Stephens samlade i Sverige 1841–44 in Svenska folksagor och äfventyr, varav en del bearbetades för barn av Fridtjuv Berg och blev 1899 den första i en lång serie av barnböcker av Barnbiblioteket Saga.

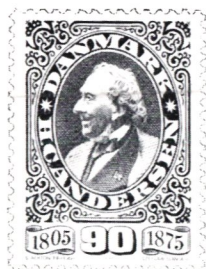
Hans Christian Andersen, född 1805 i Odense, Danmark, blev den store sagodiktaren i Norden.

Hans Eventyr, fortælte for Børn, första häftet, kom 1835. Sagor, som Andersen som barn hört berättas »i Spindestuen och ved Humleplukningen» ger han här form åt i Prinsessan på ärten, Lillklas och Storklas och Elddonet. I den senare återfinns motiv från Tusen och en natt.

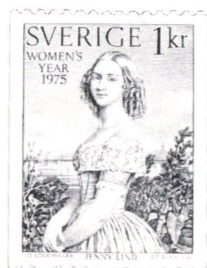
Om än Andersen hämtar sin inspiration ur folkdiktningen – 1819–23 utkommer danska samlingar av folksagor och sägner – så finner han snart en egen stil för berättandet, som skall ge honom berömmelse världen över. Redan 1836 skriver han sagor, som är »aldeles egen Opfindelse». Ur egna upplevelser diktar han *sina* sagor. Ger t ex i Den lilla sjöjungfrun och Den fula ankungen uttryck för sin självuppfattning, sin utanförkänsla. Ur verkligheten omkring sig hämtar Andersen sina berättelser, låter också stumma ting få röst. Fantasin får vingar ... På ett omedelbart sätt berättar han för barn nydiktade sagor – konstsagor – och han skulle få många efterföljare.

Monacos version av en 'riktig' prinsessa och en liten sjöjungfru.

*Jiri Trnka, Tjeckoslovakien,
illustrerade många Andersensagor,
såsom Prinsessan på ärten och John Blund.*

Sina känslor för den svenska sångfågeln Jenny Lind gav Andersen form och gestalt i Näktergalen.

Så olika kan två konstnärer se Den fula ankungen!

Odense visar vart år minst en stämpel med motiv ur en Andersenssaga.

Häxan och soldaten i en scen ur Elddonet (Bulgarien).

I sagan om Den flygande kofferten har Andersen använt motiv ur Tusen och en natt: historien om Malek och prinsessan Schirim.

Barnboken har på olika villkor brutit sig väg ut ur de vuxnas litteratur och från förra århundradets mitt ökar barnboksproduktionen snabbt. Fram till 1760-talet utkom i Sverige en volym vartannat år. Bokframställning var dyr och tidsödande. Ännu år 1800 framställdes papperet till stor del för hand, hundra år senare maskinellt. Med en förändrad inställning till barnet, som fick ett värde i sig själv, blev intresset större för barnlitteratur. Barnens läsning sattes under debatt.

År 1870 hade 0.93 milj. svenska barn i åldrarna 5–14 år haft 67 boktitlar att välja bland, år 1970 hade 1.11 milj. barn ca 600 titlar till sitt förfogande.

Betraktar man de motiv ur barnlitteratur som finns filatelistiskt dokumenterade, kan man kvantitativt urskilja vissa grupper: folksagor, H.C. Andersens konstsagor, Jules Vernes äventyrsböcker, Walt Disneys produktion och BIB-utgåvor.

Folksagor

Månet land har velat uppmärksamma sina versioner av kända *folksagor* eller för landet alldeles speciella traditioner, vilket i senare fallet ger samlaren extra huvudbry vid bestämning av dessa, eftersom – de sista decenniernas invandrarvåg till trots – många främmande länders barnböcker aldrig hittar vägen hit, varken på originalspråk eller i översättning. Tala om lycka, att en dag finna det sökta, sagan eller kanske rentav bilden-förlagan till utgåvan ! Ännu gäcker mig Färöarnas sagomärken från 1984, vars förlagor går tillbaka på 5 bd folksagor, illustrerade under 1960-talet av Elinborg Lützen med poetiskt fantasifulla linoleumsnitt, som fascinerar betraktaren. I Den sköna med slöjorna spårar man reminiscenser från Italien, från De tre citronerna, upptecknad av Giambattista Basile i Pentamerone år 1631, bearbetad av Carlo Gozzi för *Commedia dell'Arte* i Kärleken till de tre apelsinerna, sedermera opera med musik av Serge Prokofiev 1919. De andra sagorna då? Har Glassvärdet och Drängen och oxen sjövägen förts till eller från Gotland, där bland öns sagor återfinns titlarna Glassvärdet och Den blå oxen? Så kan man undra ...

Under åren 1841–44 gav P.C. Asbjørnsen och J. Moe ut de första häftena av Norske Folkeeventyr, med huldror, jättar och troll, och sagor ur dessa blev 1971–72 Norges bidrag till folksagogruppen. I Följeslagaren möter vi ett groteskt troll av Erik Werenskiöld medan Th. Kittelsen ritat Smörbock, sagan om pojken i säcken, som utom i Europa berättats i Asien och Afrika.

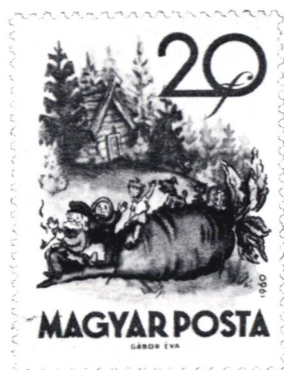

Trollpackan Baba-Jagá finner vi inte, men väl hennes vridbara hus på hönsfötter, i Ivan Bilibins vackra bilder till Vasilisa den Fagra, en av Rysslands säregna sagor ur en samling av Alexandr Afanasiev. Eldfågeln, fångad på en miniatyrlackmålning av A.W. Kotuchin, omnämndes redan omkr. 770 f. Kr. av Hesiodos som fågeln Fenix, odödlighetens symbol. En balettversion av sagan med musik av Igor Stravinskij uppfördes 1910 på Parisoperan. Författare, konstnärer och kompositörer har hämtat inspira-

tion ur sagovärlden i öst, som 1975–77 uppenbarades på ryska frimärken. I. Wakurow har konstnärligt dramatiskt gestaltat sagan Den lilla guldfisken. I Alexej N. Tolstois berättelse (DDR 1974) heter den Zwitscher hin, switscher her (kan kanske översättas: Kvitter här, kvitter där) och där har fisken helt kommit bort! Under titlar som Fiskaren och hans fru och På gäddans befallning igenkänns den i versioner i andra östländer.

En charmfull ukrainsk folksaga heter Vanten. Borttappad i skogen blir den skydd och hemvist för många av skogens djur. Bulgarien visar i folksagoserien från 1964 hur björnen »Bamsefar som inga tofflor har» ber om husrum. I min vantformade, i Sovjet tryckta bok, skräms djuren bort av bonden-förlorarens hund, medan i min amerikanska version en liten syrsa kommer vanten att spricka och pojken-förloraren ser en mus kila bort med vantens röda tumpets på sitt huvud.

I Sagan om den lilla moroten på ett märke ur samma bulgariska serie ilar en annan mus till för att hjälpa att dra moroten ur jorden, medan märken från Ungern 1960 och Israel 1977 skildrar triumfens ögonblick, när förenade krafter har lyckats rubba den motspänstiga rotfrukten.

»Now the cold told a tale to me ...»

Runosångerna från fordom med ursprung i 1100-talet, sammanställda och formgivna av Elias Lönnrot i verket Kalevala, är ett rikt uttryck för finska folkets diktning och flera frimärken med motiv ur eposet har givits ut. På ett av dem skådar vi Louhi, som förvandlad till en örn försöker återta

Sampo, den rikedomsalstrande kvarnen. Adaptioner för barn finns på finska och svenska. Själv gläder jag mig åt Louhi, Witch of the North Farm, tryckt i USA. Författarinnan Toni de Gerez (bosatt i Mexico!) har valt att skildra avsnittet, där Louhi stjälar solen och månen och stänger in dem i Pohjallas berg – det nordfinska vintermörkret breder ut sig, snön faller och Barbara Cooney målar Louhi skidande genom rymden.

Men var finns folksagorna-vandringssagorna med sina speciellt finska provinsuttryck? Där drottningmodern mjölkar sin namnko och bakar piroger till matsäck åt sönerna.

Det sägenomspunna Österrike med Klagenfurtdraken i vackra stämplat har endast ett motiv ur folksagor: Grodkungen. Som hoppar upp ur brunnen och förskräcker prinsessan (1981). Bilder ur samma saga visar Deutsches Bundespost 1966 och hur levande sagofigurer kan te sig för oss, visar Holland 1980, där på ett märke grodan med sin guldkrona på huvudet stiger fram ur sagoboken.

Konstsagor

H.C. Andersens betydelse för *konstsagans* utveckling har redan berörts. Många länder har uppmärksammat hans verk, givetvis Danmark, som med frimärksmotiv, aerogram och årliga minnespoststämplat hedrat honom, men också Monaco och Polen har visat sin uppskattning genom serier med motiv ur sagorna, andra länder med enstaka frimärksutgåvor.

»— en yndig lille Hyrdinde av Porcellain; Skoene vare forgyldte, Kjolen nydeligt heftet op med en rød Rose, og saa havde hun Guldhat og Hyrdestav; hun var deilig! Taet ved hende stod en lille Skorsteensfeier, saa sort som et Kul ...» Söta är de, porslinsfigurerna i Herdinnan och sotaren — men var blev guldhatten av på Expo'67 i Montreal (Tjeckoslovakien) och hur blev guldet grönt i Monaco 1980?

Mycket av 1900-talets barnlitteratur har redovisats i postal utgivning. Uppmärksamma och intresserade barn i Sverige har sedan 50-talet kunnat se många välkända figurer ur sagovärlden som frimärksbilder eller stämpelmotiv. Sten och Flisa är de första i en Barnens Dagsstämpel 1950. Av några träbitar formades dockan Flisa till Bertil Almqvists dotter. Den gav upphov till hans från 1948 diktade och ritade historier om stenåldersfamiljen Flinta i en rad populära Barna Hedenhös-böcker.

En annan som ritade och berättade för sin dotter var konstnären Ivar Arosenius, som i Kattresan låter Lillan och katten uppleva de hemskaste äventyr. Boken kom postumt 1909, frimärket 1969. I samma utgåva, häftet Svenska sagor, finner vi Pelle med sitt lilla lamm ur Elsa Beskows bilderbok Pelles nya kläder. Som motiv i stämplat finns vidare barnfavoriter som Grodan Boll ur Hasse Funcks roliga radioserie, Jacob Ugglan ur TV-serien Fablernas Värld, Krakel Spektakel och Kusun Vitamin ur Nyfiken i en strut och Krakel Spektakelboken av Lennart Hellsing, illustrerade av Poul Strøyer samt ur en svensk tecknad långfilm »en sorts förtrollning som hette Dunderklumpen». Om en midsommarnatt i norra Jämtland, när man kan klappa en hungrig och trött liten humla på hans bruna lina rygg, berättade Beppe Wolgers i sin bok efter filmen, illustrerad av Per Åhlin.

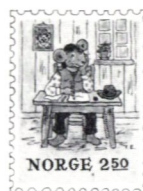

Den lilla humlan säger ingenting men talande djur finner vi på engelska frimärken under Internationella barnåret 1979. Fyra fantastiska berättelser, ursprungligen impulsivt delgivna egna eller andras barn, har senare utgivits i bokform och blivit klassiker. Lewis Carroll lät fantasin flöda i Alice i Underlandet, illustrerad av John Tenniel. Beatrix Potter skapade Pelle Kanin och tjugotalet fler små bilderböcker, ur vilka på märket återfinns Squirrel Nutkin och Jemina Puddel-Duck. Motivet ur Kenneth Grahames Det susar i säven visar Paddan, sjungande sin sista lilla visa för ett imaginärt auditorium, och slutligen ser vi Christopher Robin, åsnan I-or, Nalle Puh och Nasse ur A.A. Milnes Nalle Puh. De två sista böckerna illustrerades av Ernest H. Shepard.

Thorbjørn Egners Klas Klättermus spelar, sjunger och dansar fram genom Hackebackeskogen på ett häftesmarke från Norge 1984. De andra djuren är Mårten Skogsmus i valörstämpel på ett postbrev, vars bredvidillustration visar Hare Bagarmäster och Bagarpojken. Andra häftesmotiv utgör rövarena och polismästaren i Folk och rövare i Kamomilla stad liksom Karius och Baktus, tandtrollen som, sedan de brutalt spolats ut genom avloppet hos tandläkaren, sitter på en flotte och ser sig om efter ett nytt offer. Under åren 1949–55 ritade och skrev Egner text och musik till de tre böckerna, som uppstått ur hans utmärkta program för små barn i norska radion.

P O S T B R E V

KARDEMOMME-
LOVEN:

Man skal ikke
plage andre,
man skal være
grei og snill,
og for øvrig
kan man gjøre
hva man vil.

Bastian
POLITIMESTER

KARTUNE 20 BARTUNE

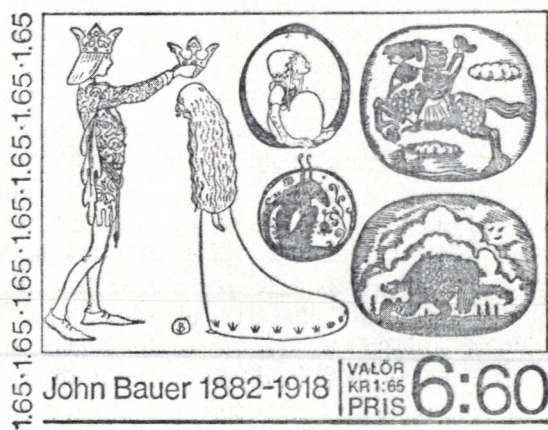
FØRSTEDAGSBREV

Fra Thorbjørn Egners eventyrverden - 10 frimerker à kr. 2,00. Kr. 20,-

Från Norges troll till Sveriges är inte steget långt. Den som blivit mest berömd för sina illustrationer till svenska konstsagor är John Bauer. I häftet Svenska sagor 1969 sitter Vill-Vallareman på en sten och blåser i sitt horn; en saga av Cyrus Granér, publicerad 1909 under titeln Sagan om de fyra stortrollen och Vill-Vallareman i Bland tomtar och troll, vars redaktör han var 1907–37. Till 100-årsminnet av Bauers födelse utgavs ytterligare fyra motiv med prov på hans fantasirikedom och skicklighet att fånga den trolska stämningen i svensk natur: illustrationer till sagorna Ringen och Bortbytingarna av Helena Nyblom och Älgtjuren Skutt och lilla prinsessan Tuvstarr av Helge Kjellin. På häftesomslaget finns vignettbilder ur den första plus motiv ur sagorna Trollritten av Anna Wahlenberg, Dag och Daga och Flygtrollet på Skyberget av Harald Östenson och Broder Martin av Emil Eliason. FDC-stämpeln på maximumkortet visar prinsessan Bianca Maria, en av bortbytingarna, medan på förstadagsbrevens stämpel Trollsonen som hade solögon och blev en skogsman av Vilhålm Nordin blickar emot oss. Alla sagorna ur julkalendern Bland tomtar och troll 1907–14.

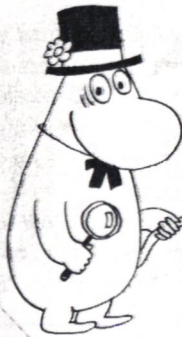

FINLANDIA 88
PHILATELIAN MAAILMANNÄYTTELY - FILATELISTISK VÄRLDUTSTÄLLNING
 WORLD PHILATELIC EXHIBITION - PHILATELISTISCHE WELTAUSSTELLUNG
 EXPOSITION PHILATELIQUE MONDIALE - EXPOSIÇÃO FILATELICA MUNDIAL
 HELSINKI 1.-12.8.1988

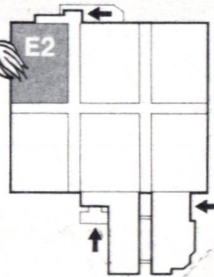
HELSINGIN MESSUKESKUS
 HELSINGFORS MÄSSCENTRUM
 HELSINKI FAIR CENTRE

**Tutustu ainutlaatuiiseen
 nuoriso-osastoon!**

**Bekanta Dig med den enastående
 ungdomsavdelningen!**

Examine the unique youth section!

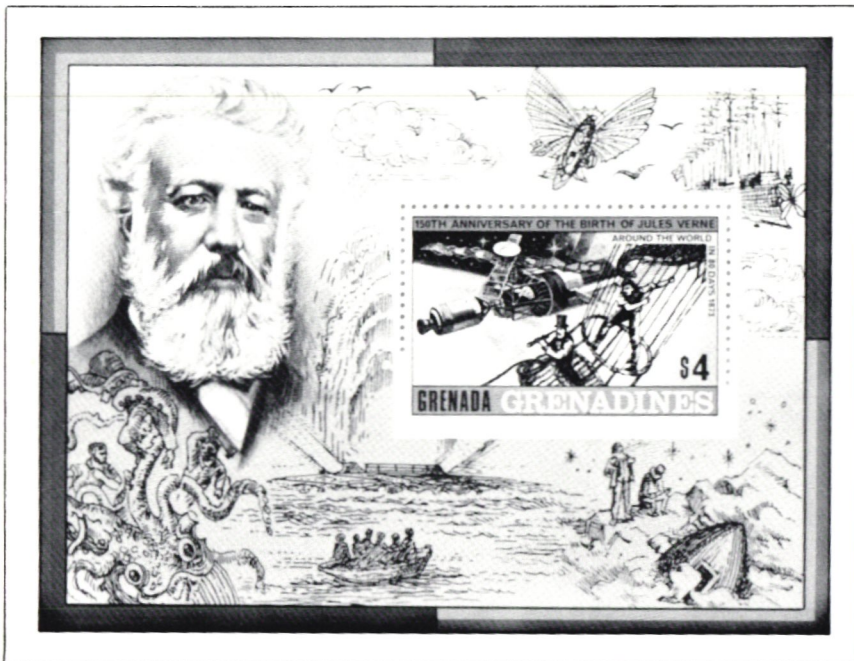
**Ilmainen Nuorisopassi!
 Gratis Ungdomspass!
 Free Youth
 Passport!**

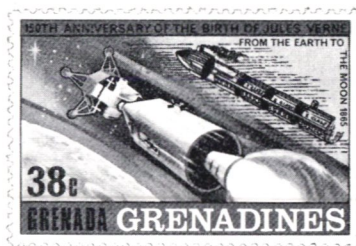
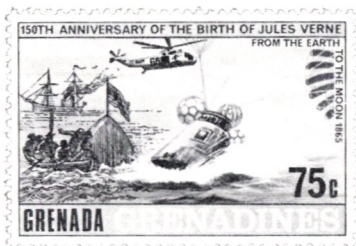
**Pääsylippu, lapset (7-15 vuotta)
 Inträdesbiljett,
 barn (7-15 år)
 Entrance ticket,
 children (7-15 years)
8:20**

I Muminrollets värld finns inga elaka troll men väl andra hemskheter hotar emellanåt de charmiga varelserna i Mumindalen. En tecknad signatur redan på 30-talet av Tove Jansson utgjorde embryot till världsberömda

serier och ett tiotal böcker om Muminfolket, publicerade 1945–70. Muminböckerna har översatts till massor av språk, Muminvärldens författarinna har fått fina priser, Muminhuset har vandrat runt på utställningar och nu fått en egen vrå i Tammerfors – men Mumintrollet, som uppträtt i radio, TV, film och på scen, det lilla blyga Mumintrollet, hur skall det bära sig åt för att få blicka ut från ett finskt frimärke och därmed visa alla filatelistiska barnboksgestalter runt om i världen att han är en figur av betydelse i Finlands sagovärld? Så har jag undrat. Sverige, Sundsvall – ja, han är förstås lite svensk också – visade upp honom i stämpel 1986–87. En start? För till Finlandia 88-utställningen kunde köpas en inträdesbiljett för barn 7–15 år, vars ena del utgörs av ett postkort med färdigtryckt frimärke, motiv: Muminfamiljen och Snusmumriken.

Jules Verne

De många jubileumsutgåvor av frimärken och block med scener ur *Jules Vernes* rika produktion, som runt om i världen utgivits till hans minne vid skilda tillfällen vittnar om det intresse hans böcker under åren har väckt hos ung och gammal. De har översatts, nytryckts, bearbetats för barn och ungdom, för blinda och synskadade, givits serieform, blivit hörspel i radio, tagit scenisk gestalt på teater eller filmats för biotek och TV.

En genomgång av den svenska bokutgivningen ger vid handen att svensk ungdom under det sista århundradet har försetts med många upplagor av de populäraste, som vi alla kan finna som frimärksmotiv: *Jorden runt på 80 dagar*, *En världsomsegling under havet*, *Tsarens kurir*, *Den hemlighetsfulla ön*, *Från jorden till månen*, *Kapten Grants barn* och *Till jordens medelpunkt*. Fler titlar skulle kunna räknas upp ur vilka böcker motiv reproducerats i skilda länder.

Serier

Världens äldsta nu levande serie har sin förebild i Wilhelm Buschs bildberättelse från 1865, *Max och Moritz*. *The Katzenjammer Kids* av Rudolph Dirks 1897 blev i Sverige *Pigge och Gnidde* eller *Knoll och Tott*. *Walt Disney*, USA, intresserad av teckning och scenisk framställning, beslutade sig tidigt för en karriär inom kommersiell konst. Av kända folksagor framställde han animerade små kortfilmer, men hans begåvning låg i idén, förmåga att se och utveckla den framgångsrikt. År 1928 skapade han och vännen-medarbetaren Ub Iwerks *Mickey Mouse/Musse Pigg*. Under 20 år lånade Disney seriefiguren sin röst och övervakade hans göranden och låtanden, men tecknandet överlät han åt skickliga medarbetare. Tecknade filmer, serier, bilderböcker, långfilmer, Disneyland – filmproducenten skapade en världsindustri.

Färggranna frimärken med motiv ur denna Disneyvärld visar både seriefigurer och sagogestalter ur barnlitteraturens klassiker.

En omtyckt svensk liten glädjespridare är Rune Andreassons *Bamse*, som av dunderhonung blir världens starkaste björn. Sedd i TV-filmer och på teater, hörd på LP och kassett, har han sedan 1973 en egen serietidning. Och sitt eget frimärke och PT-kort.

The **Disney** Classic Fairytales in Postage Stamps

Cinderella

BIB

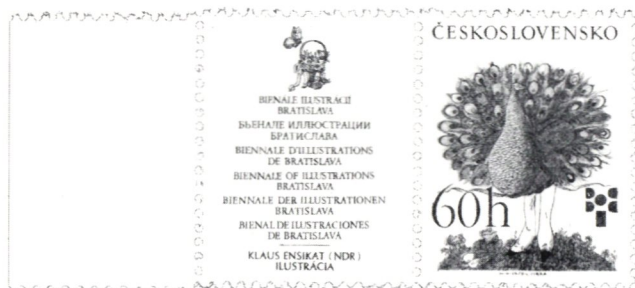
Om La Fontaine på utsökt vers skänkt oss den elegant formade fabeln, bröderna Grimm den gamla underfundiga folksagan, H.C Andersen den enkla men fantasirika konstsagan, Jules Verne det mest fantastiska äventyret, Disney förlängt våra liv genom glada skratt, så står *BIB*, *Bienále illustrácií Bratislava*, Tjeckoslovakien, för en utveckling av nutida bildkonst inom barnlitteraturen. För att stimulera skapandet av kvalitativt förnämliga illustrationer till barnboksproduktionen världen över, ordnas sedan 1967 vartannat år en internationell tävling bland konstnärer och illustratörer. Arrangör av biennalen är, i samarbete med UNESCO och IBBY (International Board of Children Books), det slovakiska nationalgalleriet i Bratislava. Med en bildtradition från Johan Amos Comenius, »bilderböckernas fader», vars skolbok *Orbis Pictus* (Världen i bilder, 1658) var enastående på grund av alla dess små träsnitt, är Tjeckoslovakien väl ägnat för uppgiften.

Drygt 30-talet av utställda och belönade konstverk har genom landets postverk som enstaka frimärke eller block presenterats i miniformat och vandrat ut i världen.

Egna favoriter är Eva Bednarovás bild (1971) till Jungfrurna ur spegeln ur Folksagor från Kina (sv. 1976) Grand Prixbelönad 1969, och Nicole Claveloux franskspråkiga Alice i Underlandet av Lewis Carroll (1977). Till Sverige har också nått Påfågeln bröllop, en serbisk folksaga, berättad av Alfred Könner och tecknad av Klaus Ensikat, DDR (1975).

Genom skicklighet, stil och särart, uppenbara i frimärksmotiven, lockar många konstnärer till närmare studium av verken, böckerna, men var finna dem? Från hela Europa, Afrika, Asien, Nord- och Sydamerika kommer de. Ibland kan man inte ens tyda titlarna. Samo Czambels samling av slovakiska sagor fann jag i Wien. Viera Bombovás illustrationer är oerhört fascinerande; se bara märket med motiv ur Den gamla ungmön och djävulen och Tre spinnerskor! I Sverige återfinns den sistnämnda folksagan i Tittelture — också den titeln fantasieggande.

Nordiska konstnärer har deltagit i biennalen, några har vunnit priser och även fått se sina alster som frimärkskonst, såsom förstepristagaren 1977, senare jurymedlemmen Ulf Löfgren, Sverige. Hans tidigare Guldäpplebelönade Tuffa Gumman blev samma år postalt motiv. 1979 var det Tim og Trine av Svend Otto S. i Danmark, som fick pryda två märken och 1985 trippar på ett en skir Tummelisa bland sagans blomster, ett motiv ur en av Kaarina Kaila illustrerad finsk Andersensamling.

Pysslingar

Tummelisa är den enda flickan i pysslingvärlden jag känner till som har visat sig på frimärke — även om man i svensk litteratur påträffat en tomtegumma i Bohuslän, en tomteflicka i Småland och en goavätta i Österlen. Kanske kommer de en dag, då jämlikheten är helt genomförd även i sagorna, också att bli postalt bevismaterial. Till dess hoppas jag, att »den nydelige lille Pige i Valnødsskalen», »saa let som et Svanedun» skall klara sig bra bland de manliga tuffingarna.

Den förste här blir Gulliver i Jonathan Swifts Gullivers underbara resor, som först blir ett jättelikt vidunder i Lilleputtarnas land men senare själv en småtting i jättarnas rike. Vilka äventyr!

Tumme-liten hos Perrault är slug och orädd och klarar sina bröder från att slukas av jätten – Litet hjälp får han av jättens kvinna! – men hur lyckas han dra av jätten stövlarna? Blev de kanske lättare också? Inte enbart mindre, så att de kunde passa honom. Trollstövlarna, sjumilastövlarna.

Issun-boshi är Japans Tummeliten, vars föräldrar släpper ut honom i världen i ett risskal som båt och med en nål som svärd. Och Issun-boshi har mod i barm och försvarar lekkamraten-prinsessan mot en stor stark jätte, får därvid naturlig människostorlek och vinner prinsessans hjärta.

Grimms Tummetott ute på vandring blir också utrustad med en lång stoppnål som värja, och modig och rådig försvarar han sig bra mot den store, listige räven.

En annan pysslingtyp är Polens dvärg, bergvättan, som när landets invånare kristnas, tar sin tillflykt till bergen, till Karpaterna, för att vakta dess underjordiska skatter. Om dem och om hovkrönikören Niogångerkloke Näsvis, i tjänst hos vättarnas kung Glitter och på jakt efter Våren med violhatt, berättar Maria Konopnicka i Marysia och dvärgarna (Polen 1962). Då illustrerade Jan Marcin Szanzer sagan poetiskt charmfullt. Hur annorlunda ter sig inte för oss Gennadij Spirins hovkrönikör! (Tjeckoslovakien 1985). Den heliga Birgitta talar i en uppenbarelse om hur »tompta gudhi» bör bekämpas. Dessa människan behjälpliga väsen, vars släkt kan härledas

bortåt 4 000 år tillbaka i tiden till Indien ... och om vars hjälpsamhet ännu 1903 Carmen Sylva (pseudonym för Drottning Elisabeth av Rumänien) skriver i en barnbok, Nio Sagor. Förutseende och sparsamma är de små. I sagan Hos dvärgarna praktiseras redan återvinning: »Hos oss går intet för-
lorat utan allting användes.»

Mycket talar för att Norden hämtat sin föreställning om hustomten från Egyptens gruvarbetande dvärgar och södra Europas bergsmän: så är de sju dvärgarna i Snövit ju bergsmän »som hacka i bergen och gräva efter koppar». Zachris Topelius' Tomtegubben i Åbo slott eller Viktor Rydbergs julvätte i Lille Viggs äfventyr på julafton föreställer jag mig såg ut som tomtarna på Hollands (1968) eller Bulgariens (1961) märken: »med ett så långt vitt skägg att han kunde binda det två varv runt midjan» (Topelius). I Barn-sagor från Småland av W. Bäckman fick vi troligen »första bilden av den svenska tomten» »i vadmalskostym och röd mössa». Och i »toppluva och skinnbyxor» steg en dag en »liten, liten parvel» fram, numera världsberömd: Nils gåsapåg eller Nils Holgersson av Selma Lagerlöf. Året var 1906 och det var kall november – men inte i sagan – när gåsapågen började sin färd, när »luften ven och väste mot pojken, vingarna svingade och det brusade i fjädrarna som en hel storm».

Nils Holgerssons Tummetott har fått en sentida ättling och namne: Nils Karlsson-Pyssling. Med Astrid Lindgrens Pippi började min sagoskildring och med hennes Pyssling (rabattmärke 1987) vill jag sluta. En tumstor liten kompis till sexåringen Bertil, en låtsaskamrat är han.

Det är väl bara på låtsas? brukar barnen undra. Och visst är sagans hela värld på låtsas men tänk, så otroligt underbar den är! Så ofattbart rik och skön! Låt oss akta och bevara dess skatter!

Med sagan är man aldrig ensam ...

»För jag har så förskräckligt roligt, när jag är ensam. Och så stack han in pekfingret under tröjan och klappade försiktigt Nils Karlsson-Pyssling.»

